

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา แต่การพัฒนาประเทศจะดำเนินไปอย่างมีคุณภาพเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะประชากรส่วนใหญ่ของประเทศเป็นสำคัญ กล่าวคือ ประชากรต้องเป็นผู้ที่มีคุณภาพ ดังนั้นในการพัฒนาประเทศ สิ่งที่ต้องคำนึงถึง คือ การพัฒนาคน เพราะคนเป็นกลไกขั้นแรกที่จะนำไปสู่การพัฒนาดังต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้การจัดการศึกษาจึงมีความสำคัญมาก เพราะถ้าคนมีความรู้ดี การปฏิบัติหน้าที่การงานก็มีโอกาสประสบความสำเร็จสูง แต่สิ่งสำคัญที่จะขาดเสียมิได้จะต้องมีความรู้ก็คือจริยธรรม เพราะถ้าคนในสังคมขาดจริยธรรมแล้ว สังคมนั้นก็จะขาดความสงบสุข เนื่องจากความรู้ที่งมงายไม่ช่วยให้คนเป็นคนโดยสมบูรณ์ ไม่ช่วยให้ดำรงตนอยู่ได้ท่ามกลางปัญหาและความผันผวนทั้งหลายในชีวิต ดังที่ สุมณ อมรวิวัฒน์ (2526) ได้กล่าวว่า "การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนนับเป็นเป้าหมายสูงสุดของนานาอารยประเทศ เพราะถ้าปราศจากพลเมืองที่มีคุณภาพแล้ว แม้ประเทศนั้นจะมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เพียงใด ก็ไม่สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เป็นประโยชน์ในการสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศได้" ในกระบวนการพยายามของรัฐที่จะให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว การศึกษานับเป็นระบบสังคมซึ่งได้รับการลงทุนและคาดหวังอย่างสูง เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีการผสมผสานและคุณภาพระหว่างความเจริญของงานทางด้านสติปัญญาและจริยธรรม

ด้วยเหตุผลดังกล่าว การจัดการศึกษาตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 จึงจัดให้มีวิชาจริยศึกษาขึ้น เพื่อพัฒนาจิตใจของมนุษย์ เพราะจริยธรรมเป็นรากฐานแห่งความเจริญรุ่งเรือง มั่นคง สงบสุข ของสังคมและประเทศ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2521) วิชาจริยศึกษาเป็นวิชาหนึ่งในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ซึ่งมีบทบาทในการเตรียมเยาวชนให้เป็นประชากรที่มีคุณภาพของชาติ โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถรับผิดชอบในการทำงานของตนเอง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้และฝึกฝนคุณธรรมอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย เพื่อเป็นการปลูกฝังความคิดให้ทำแต่ความดี ละเว้นความชั่ว มีอารมณ์แจ่มใส ส่งเสริมความรู้ความ

เข้าใจ ความสำนึก และการปฏิบัติที่เหมาะสมตามวัย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2533)

สภาพการสอนจริยศึกษาในโรงเรียนยังมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการ จากการศึกษาวิจัยของ ศูนย์พัฒนาหลักสูตร ได้วิเคราะห์พฤติกรรมการสอนจริยศึกษาของครูด้าน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัด สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ พบว่า ปัญหาในการสอนจริยศึกษาของครู ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีดังนี้

1. ครูส่วนใหญ่ไม่เคยผ่านการอบรมเกี่ยวกับการสอนจริยศึกษา
2. ผู้บริหารไม่สามารถให้คำปรึกษาในเรื่อง เทคนิคและวิธีการสอนจริยศึกษาแก่ครูในโรงเรียนได้ดีเท่าที่ควร
3. หลักสูตรจริยศึกษากับท้องถิ่น ยังไม่สอดคล้องกันมากนัก
4. ครูยังขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีสอนจริยศึกษา
5. ชุมชนและผู้ปกครองไม่ค่อยให้ความร่วมมือและสนับสนุนในกิจกรรมเสริมหลักสูตรมากเท่าที่ควร (จันทนา ตั้งสุวรรณ, 2527)

งานวิจัยดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ จินดา อาจิณสมภาร (2523) เรื่องปัญหาการสอนจริยศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่งและสองในเขตการศึกษา 2 พบว่า มีปัญหาด้านหลักสูตรไม่สอดคล้องกับท้องถิ่นและความร่วมมือของชุมชนต่อกิจกรรมเสริมหลักสูตร จริยศึกษา รวมทั้งหลักจริยธรรมไม่สอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและความต้องการของท้องถิ่น นอกจากนี้ สุมน อมรวิวัฒน์ (2526) ยังกล่าวว่า สภาพการสอน จริยศึกษาในโรงเรียนมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการ ทั้งในด้าน ผู้บริหาร เป้าหมาย นโยบาย และครูผู้สอน ซึ่งการเรียนการสอนจริยศึกษาที่ผ่านมาค่อนข้างขาดทิศทาง แนวคิดที่ชัดเจน การสอนโดยทั่วไปมีลักษณะง่าย ไม่น่าสนใจ ขาดการปฏิบัติที่จริงจัง การปลูกฝัง สร้างเสริมไม่ต่อเนื่อง และไม่บรรลุจุดหมายที่กำหนดไว้ในแผนการสอนตามหลักสูตรได้อย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับ สมพงษ์ จิตระดับ (2527) ซึ่งกล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนทาง จริยศึกษาโดยทั่วไปครูมักเตรียมการสอนโดยคำนึงถึงเรื่องจุดมุ่งหมายการสอน เนื้อหา กิจกรรม สื่อการสอน และการประเมินผลเป็นส่วนใหญ่ และมักละเลยมองข้ามความสำคัญในการกำหนด ความคิดรวบยอดของสิ่งที่เรียนรู้อยู่ เป็นผลให้นักเรียนเมื่อจบการเรียนในแต่ละครั้งจะได้รับแต่เนื้อหา ที่สรุปให้สั้นลง พฤติกรรมที่เกิดขึ้นเป็นไปตามจุดประสงค์ของการสอน แต่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ

ความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม ความคิดรวบยอด ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายทางการศึกษาทางด้านจิตใจ ผู้เรียนยังได้รับไม่มากนัก

จากผลงานวิจัยและแนวคิดดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นถึงสภาพปัญหาของการจัดการเรียนการสอนจริยธรรมให้แก่เยาวชน เพราะนักเรียนเหล่านี้ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนและมีการเรียนเนื้อหาทางจริยธรรมมาเป็นเวลานาน แต่ยังมีคุณลักษณะทางจริยธรรมหลายประการที่อยู่ในสภาพไม่พึงประสงค์ ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากผู้เรียนมีมโนทัศน์ที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับจริยธรรมก็เป็นได้ จึงส่งผลให้แสดงพฤติกรรมในแนวทางไม่พึงประสงค์ออกมา ทำให้การเรียนการสอนขาดประสิทธิภาพและไม่บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

ในการจัดการเรียนการสอนจริยศึกษาเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรนั้น การสอนให้นักเรียนเกิดมโนทัศน์หรือความคิดรวบยอดในเรื่องที่เรียนเป็นที่ยอมรับในแนวทางการสอนจริยศึกษา เพราะการที่ผู้เรียนมีมโนทัศน์ในเรื่องที่เรียนแล้วแสดงว่า ผู้เรียนมีความเข้าใจในเรื่องนั้นอย่างแน่ชัดและเป็นระบบ อีกทั้งความเข้าใจในโครงสร้างของเรื่องนั้น จึงจะสามารถที่จะนำไปใช้ในการแก้ปัญหาหรือสามารถเข้าใจในสภาพความเป็นไปในสังคมได้อย่างแน่ชัด (พนัส หันนาคินทร์, 2526) ซึ่งสอดคล้องกับ สมพงษ์ จิตระดับ (2527) ที่ได้เสนอแนวทางในการปลูกฝังจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนว่า จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบหลาย ๆ ด้านสัมพันธ์กันและกัน โดยการอบรมสั่งสอนจนเกิดความรู้ ความเข้าใจ ซึ่งองค์ประกอบพื้นฐานที่ครูจะต้องใช้ควบคู่กับการช่วยให้นักเรียนนำไปปฏิบัติจริง ๆ การเกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องหนึ่ง ๆ อย่างเดียวไม่พอ ครูต้องสอนให้นักเรียนรู้และเข้าใจจนเกิดความคิดรวบยอดหรือมโนทัศน์ (concept) เพราะมโนทัศน์เป็นแก่นและสาระสำคัญของสิ่งที่เรียนรู้ที่ประมวลได้จากเนื้อหา กิจกรรมการสอน ประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียนในแต่ละครั้ง เป็นลักษณะความคิดที่สำคัญและสมบูรณ์ในตัวเอง ให้ความคิดพื้นฐานที่นำไปสู่เจตคติและพฤติกรรมของนักเรียน ดังที่ สุมน อมรวิวัฒน์ (2526) กล่าวถึงมโนคติหรือมโนทัศน์ว่า ถ้าครูจริยศึกษาสามารถสร้างมโนคติทางศีลธรรมแก่นักเรียนได้ดีแล้ว ย่อมทำให้นักเรียนมีเจตคติที่ถูกต้องในการปฏิบัติตามหลักธรรมของศีลธรรม เพราะมโนคติ (concept) คือ ความคิด ความเข้าใจจากการรับรู้ ประสบการณ์ทำให้สามารถใช้เหตุผลมาจำแนกสัมพันธ์และรวบรวม สรุปรูปเป็นรูปลักษณะของสาระและแนวทางของการปฏิบัติ รวมถึงความรู้สึกอันเกิดจากการปฏิบัติดีขึ้น มโนคติหรือมโนทัศน์จึงเป็นพื้นฐานของเจตคติ นำไปสู่พฤติกรรมของบุคคล นอกจากนี้ เพียเจต์ (Piaget) และ ไคลเบิร์ก (Kohlberg)

(อ้างถึงใน ดวงเดือน พันธุนาวิน, 2520) เชื่อว่าจริยธรรมของเด็กจะเจริญขึ้นตามความสามารถทางด้านความรู้ ความคิด และสติปัญญา

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสนใจว่า จริยธรรมของเด็กจะเจริญขึ้นตามความสามารถทางด้านความรู้ ความคิด สติปัญญา การใช้เหตุผลและการปฏิบัติตน ซึ่งหากในช่วงนี้นักเรียนได้รับมโนทัศน์ที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับจริยธรรมแล้ว ก็จะส่งผลให้แสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ออกมา (สมพงษ์ จิตระดับ, 2527) ทำให้เกิดผลเสียต่อมาอีกหลายด้านด้วยเหตุนี้เองเพื่อเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะพัฒนามโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนเพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ในส่วนที่ดีและถูกต้อง เพื่อจะเป็นแนวทางของรากฐานแห่งความประพฤติดี และเป็นคนดีในอนาคต โดยจะใช้แบบวัดมโนทัศน์ทางจริยธรรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นเกณฑ์ในการวัดโดยถือว่าหากนักเรียนทดสอบหลังเรียนแล้วได้ตามเกณฑ์มาตรฐานร้อยละ 80 สูงกว่าก่อนการฝึกถือว่านักเรียนได้พัฒนามโนทัศน์ทางจริยธรรมแล้ว นอกจากนี้ยังใช้แบบสังเกตและแบบประเมินตนเองช่วยสนับสนุนให้สอดคล้องกันด้วย และในการพัฒนามโนทัศน์ทางจริยธรรมในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกพัฒนามโนทัศน์ทางจริยธรรมกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เนื่องจากนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นระดับชั้นที่ได้รับประสบการณ์ทางสังคมและประสบการณ์การเรียนรู้จากเนื้อหาจริยธรรมจากบทเรียนมากกว่าระดับชั้นอื่น ๆ ในระดับประถมศึกษาและยังเป็นระดับชั้นสุดท้ายของการศึกษาภาคบังคับที่นักเรียนจะได้เรียนเนื้อหาทางจริยธรรมจากระบบโรงเรียน ซึ่งนักเรียนส่วนใหญ่จะต้องออกไปใช้ชีวิตอยู่ในสังคมต่อไป นอกจากนี้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ยังมีทักษะทางภาษาที่สามารถร่วมกิจกรรมการสนทนา การอ่าน และการจับประเด็นได้อีกด้วย จากทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กได้เสนอแนะในเรื่องการสอนจริยศึกษาว่าการสอนจริยศึกษาให้ได้ผลโดยการส่งเสริมการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมให้พัฒนาสูงขึ้นนั้น การสอนโดยเน้นความคิดสร้างสรรค์แทนการเชื่อฟัง วิธีสอนทำได้โดยการให้ประสบการณ์แก่เด็กให้อยู่ในสถานการณ์ที่ขัดแย้งแล้วให้เด็กนำเหตุผลของตนมาใช้ตัดสินสถานการณ์นั้น ๆ ซึ่งเด็กควรมีส่วนร่วมในการถกเถียงอภิปราย เมื่อเด็กตระหนักว่าการให้เหตุผลขึ้นตัวของตนไม่เหมาะสมกับความขัดแย้งนั้น ๆ ผู้สอนก็แนะนำเหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นสูงกว่าแก่เด็ก (ดวงเดือน พันธุนาวิน, 2524)

แนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะหาวิธีสอนที่จะให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการถกเถียง อภิปราย โดยนำเหตุผลของตนมาใช้ในการร่วมตัดสินใจสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วยวิธีการคิดวิเคราะห์เหตุผลจากประสบการณ์เดิมของตนที่มีอยู่และแสดงความคิดจากจิตสำนึกของตนเองได้ ซึ่งในแผนการสอนจริยศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ก็ได้เสนอแนะไว้ว่า การสอนจริยศึกษาให้ได้ผลดีนั้น ควรเสนอปัญหาให้เด็กคิดเมื่อเด็กเห็นปัญหาของคนอื่นหรือของสังคมที่ตนเป็นส่วนหนึ่งมา ๆ ก็จะนำไปเปรียบเทียบกับประสบการณ์ของตนเอง ทำให้เกิดความสำนึกมากขึ้น และจะเปลี่ยนแปลงค่านิยมพฤติกรรมของตนเองโดยไม่รู้ตัว (กระทรวงศึกษาธิการ, 2521) ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะที่มุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์สาเหตุ และข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัวได้อย่างมีเหตุผล (กระทรวงศึกษาธิการ, 2533) จากข้อเสนอแนะนี้ ผู้วิจัยได้ค้นพบวิธีการสอนของการคิดวิเคราะห์เหตุผล ซึ่งมีอยู่หลายวิธี แต่ยังมีอีกวิธีหนึ่งที่น่าสนใจ น่าจะได้มีการทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาวิธีสอนด้วยการคิดวิเคราะห์นั่นก็คือ การเรียนการสอนแบบมโนธรรมสำนึก ของ เปาโล แฟร์

เปาโล แฟร์ (Paulo Freire, 1976) ได้สร้างการเรียนการสอนขึ้นมา คือ การเรียนการสอนแบบมโนธรรมสำนึก มีการเสนอสถานการณ์ (รหัส) โดยใช้รูปภาพหรือภาพถ่ายให้เห็นสถานการณ์ที่เป็นปัญหา มีการวิเคราะห์อย่างอิสระโดยวิธีการสนทนา (Dialogue) ระหว่างครูและผู้เรียน โดยไม่มีการชี้นำ เพื่อให้เห็นมูลเหตุของปัญหาอันถูกต้อง นั่นคือ ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้และรู้จักวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งสามารถมองเหตุและผลของพฤติกรรมได้อย่างชัดเจนและถูกต้องมากขึ้น (สุนทร สุนันท์ชัย, 2523)

นอกจากนี้ เปาโล แฟร์ ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า มนุษย์มีความนึกคิด มี "จิตสำนึก" (consciousness) และการกระทำของมนุษย์จะต้องสัมพันธ์กับจิตสำนึกของเขาเสมอ ดังนั้น ถ้าหากมนุษย์มีจิตสำนึกที่ดีมนุษย์จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524) ที่ว่า ในการอบรมสั่งสอนจริยธรรมต้องใช้ระยะเวลายาวนาน นอกจากจะให้ผู้เรียนได้รับความรู้และแนวทางปฏิบัติในชีวิตจริง จำเป็นต้องให้ผู้เรียนเกิดมโนทัศน์ทางจริยธรรมที่ถูกต้องเห็นคุณค่า เต็มใจ และยึดมั่นเป็นนิสัย สามารถนำไปปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง ควร จากเหตุผลที่กล่าวมานี้ว่ารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบมโนธรรมสำนึก มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับการพัฒนามโนทัศน์ทางจริยธรรม เพราะการสอนให้ผู้เรียนเกิดมโนทัศน์ทางจริยธรรมที่ถูกต้อง สามารถนำไปปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง ควรจะต้องสัมพันธ์กับจิตสำนึกของผู้เรียนเสมอ ดังนั้นหากจิตสำนึกที่ดีก็จะเชื่อมโยงไปถึง

พฤติกรรมกรรมการแสดงออกในทางที่ตีด้วย

ลักษณะของการเรียนการสอนแบบมโนธรรมสำนึก (conscientization instruction)

การเรียนการสอนแบบมโนธรรมสำนึก หมายถึง การเรียนการสอนที่สร้างขึ้นมาจาก การสนทนาระหว่างผู้สอนและผู้เรียน นำเสนอสถานการณ์ โดยใช้ภาพถ่าย สไลด์ หรือ ภาพฉาย ให้เห็นสถานการณ์ที่เป็นปัญหา มีการถอดความหมายจากภาพถ่ายและสรุปทเรียนจาก เทปบันทึกคำสนทนาของผู้เรียน หัวใจสำคัญของการเรียนการสอนแบบมโนธรรมสำนึก ก็คือ การให้ผู้เรียนมีอิสระในการอภิปรายและแสดงความคิดเห็นในการแก้ปัญหา และแสวงหาคำตอบ จากการขบคิดจนเกิดความสำนึกของผู้เรียนเอง โดยคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงในสังคม

ขั้นตอนของการเรียนการสอนแบบมโนธรรมสำนึก มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นต้น เรียกว่า Codification หรือ การเข้ารหัสเป็นขั้นที่ผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นจริงแก่ผู้เรียน ซึ่งควรได้มาจากการสำรวจในท้องถิ่นและสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียนและจะต้องเป็นสถานการณ์ที่ขัดแย้ง (contradiction) โดยใช้วิธีเสนอสถานการณ์ด้วยวาจา รูปสเก็ตช์ รูปถ่าย สไลด์ประกอบเสียง วัสดุสำหรับอ่านคำหลัก และอื่น ๆ

ขั้นที่สอง เรียกว่า Decoding หรือ การถอดรหัส ได้แก่ การถอดความหมายจากสถานการณ์ที่เสนอในขั้นแรกออกมาด้วยการสนทนาระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียนด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์ให้เห็นความหมายในแง่ต่าง ๆ

กระแสความคิดทางการศึกษา ของ เปาโล แฟร์ มีพื้นฐานของความคิดมาจาก นาย เอ เอส นิล ผู้ก่อตั้งโรงเรียนซัมเมอร์ฮิล ซึ่งเป็นการศึกษาแบบเสรี ในปี พ.ศ. 2522 ประเทศไทย ได้นำเอาแนวความคิดของการศึกษาแบบเสรีเข้ามาโดยมูลนิธิเด็ก และใช้ชื่อว่า โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ลักษณะการจัดการเรียนการสอน เน้นหนักที่การให้อิสระและเสรีภาพ ในด้านความคิด การแสดงออก และการกระทำของเด็ก มีการปลูกฝังให้เด็ก รู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น โดยให้เสรีภาพเป็นพื้นฐานของการปกครองตนเอง โดยคำนึงถึงอิทธิพลทางความคิด ทางศาสนา ปัจจัยสิ่งแวดล้อม และความสัมพันธ์ของ

มนุษย์ต่อมนุษย์ คือความเป็นกัลยาณมิตรของครูต่อเด็ก สนับสนุนให้นักเรียนกล้าวิพากษ์วิจารณ์ แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ตามความคิดของตน และตามความเป็นจริง ซึ่งสามารถนำข้อสรุปเหล่านั้นไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ แนวความคิดของ เปาโล แพร์ นี้ยังสอดคล้องกับของ จู เลียส ไนเยเยเร (2517) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการให้การศึกษาว่าจะต้องสอดคล้องกับลักษณะของสังคมที่เราปรารถนา คือสังคมที่ปราศจากการเอารัดเอาเปรียบ มีความเสมอภาค และนับถือในศักดิ์ศรีของมนุษย์ หน้าที่ของการศึกษา คือสอนให้คนคิด มีความสามารถในการใช้เหตุผล พิจารณาว่าสิ่งใดควรรับมาใช้หรือไม่

จากแนวคิดของ เปาโล แพร์ วชิราภรณ์ อมฤตนันท์ (2531) ได้ศึกษาและทำการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบผลการสอนเรื่องโภชนาการและอนามัยของอาหาร โดยใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกกับบทเรียนปลายเปิด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประภาภรณ์ อิติมาพงศ์ (2532) ที่ศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องโภชนาการ โดยใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก และบทเรียนแบบเปิดเสร็จตามหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ เปิดเสร็จขั้นพื้นฐานในจังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยปรากฏว่า บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก มีผลสัมฤทธิ์ด้านความคงทนของการเรียนรู้ และเจตคติสูงกว่าบทเรียนปลายเปิดและบทเรียนแบบเปิดเสร็จ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้โดยให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์จนเกิดความสำนึกในตนเอง

สำหรับการเรียนการสอนแบบมโนธรรมสำนึกนี้ ยังไม่มีงานวิจัยที่สอนกับนักเรียนระดับประถมศึกษา ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทดลองใช้กับนักเรียนระดับประถมศึกษา ในการพัฒนา มโนทัศน์ทางจริยธรรม โดยปรับวิธีการสอนให้เหมาะสมกับนักเรียนชั้นประถมศึกษา คือไม่ใช้ลักษณะของความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง แต่ใช้ลักษณะความขัดแย้งของปัญหาทางจริยธรรมซึ่งสัมพันธ์กับเนื้อหาของวิชาจริยศึกษา และสอดคล้องกับการใช้ มโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และได้ปรับขึ้นนำเสนอสถานการณ์ (codification) จากการใช้ภาพสเก็ตช์และสไลด์ประกอบเสียงที่สร้างมาเป็นรูปแบบ ของการใช้นิทาน เพลง บทบาทสมมติสถานการณ์จำลอง สไลด์ประกอบเสียงการสนทนา ข่าวและเหตุการณ์สำคัญ และภาพสื่อ เพื่อให้เหมาะสม และสอดคล้องกับการเรียนการสอน วิชาจริยศึกษาตามหลักสูตร พุทธศักราช 2521 และปรับขึ้นการให้เหตุผลจากการใช้เหตุผล

ของนักศึกษาผู้ใหญ่มาเป็นระดับการให้เหตุผลตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ในขั้นที่ 2 คือระดับตามเกณฑ์ ซึ่งเหมาะสมกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ส่วนด้านแนวคิดที่เป็นแม่บท (Generative Themes) ที่ใช้ในการเรียนการสอนในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งสนองเฉพาะเนื้อหาจากกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยเน้นมโนทัศน์ของ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต การสร้างวินัยในตนเอง ความอดทนอดกลั้น ความกตัญญูกตเวทิตะ ความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว ความไม่เห็นแก่ตัว และความเมตตากรุณา แทนแนวคิดที่เป็นแม่บทซึ่งสร้างจากความโกรธในความขัดแย้งตามวิธีการของ เปาโล แฟร์ ซึ่งนำปัญหาความขัดแย้งในสังคมมาเป็นเนื้อหาสำหรับการสอน ส่วนแนวคิดที่เป็นแม่บทที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นนั้น นำปัญหาความเป็นจริงในสังคม ทางด้านปัญหาทางจริยธรรม สัมพันธ์กับเนื้อหาของวิชาจริยศึกษามาเป็นเนื้อหาของบทเรียน โดยมุ่งให้ผู้เรียนได้รู้จักการคิด วิเคราะห์วิจารณ์จากประเด็นปัญหาอย่างมีเหตุผลสามารถนำประสบการณ์เดิมของตนมาแก้ปัญหา และรู้จักการแก้ปัญหาในชีวิตจริง

รูปแบบการเรียนการสอนแบบมโนธรรมสำนึกที่ผู้วิจัยปรับแล้วนั้น ผู้วิจัยได้นำมาใช้กับการพัฒนามโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เพราะจากทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ ที่อ้างในตอนต้น มีความสอดคล้องกับวิธีสอนนี้ค่อนข้างมาก ซึ่งผู้วิจัยจะได้ทดลองสอนโดยนำเนื้อหาในหลักสูตรจริยศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งสัมพันธ์กับหลักสูตรพุทธศาสนาของหลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2533 ในด้านจริยศึกษาได้เน้นให้ผู้เรียนสามารถรับผิดชอบในการทำงานของตนเอง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้และฝึกฝนคุณธรรมอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย เพื่อเป็นการปลูกฝังความคิดให้ทำแต่ความดีละเว้นความชั่ว มีอารมณ์แจ่มใส ส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ ความสำนึกและการปฏิบัติหน้าที่ที่เหมาะสมตามวัย โดยเป็นผู้ที่รู้จักหน้าที่ของการเป็นบุตรที่ดี เพื่อนที่ดี พลเมืองที่ดี สาวกที่ดี และเป็นมนุษย์ที่เต็ม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2533) ซึ่งเลือกเนื้อหาที่เกี่ยวข้องได้ 8 ด้าน คือ ด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านการสร้างวินัยในตนเอง ด้านความอดทนอดกลั้น ด้านความกตัญญูกตเวทิตะ ด้านความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว ด้านความไม่เห็นแก่ตัว และด้านความเมตตากรุณา

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งที่จะแสวงหาคำตอบว่า การทดลองใช้การจัดการเรียน การสอนแบบมโนธรรมสำนึก จะสามารถพัฒนา การคิดและการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลของ ผู้เรียนได้มากน้อยเพียงใด และหากการเรียนการสอนแบบมโนธรรมสำนึกสามารถพัฒนา มโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนได้อย่างเห็นผลชัดเจน ก็จะเป็นข้อมูลในการนำไปประกอบ การปรับปรุงและส่งเสริมการสอนจริยศึกษาให้ได้ผลดีต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนามโนทัศน์ทางจริยธรรม 8 ด้าน คือด้านความรับผิดชอบ ด้านความ ซื่อสัตย์สุจริต ด้านการสร้างวินัยในตนเอง ด้านความอดทนอดกลั้น ด้านความกตัญญูกตเวที ด้านความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว ด้านความไม่เห็นแก่ตัว และด้านความ เมตตากรุณา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยการเรียนการสอนแบบมโนธรรมสำนึก

ขอบเขตของการวิจัย

1. งานวิจัยของผู้วิจัยในครั้งนี้ ครอบคลุมมโนทัศน์ทางจริยธรรม 8 ด้าน คือ ด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว ด้านความไม่เห็นแก่ตัว และด้านความเมตตากรุณา โดยไม่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์ทางจริยธรรม ด้านอื่น ๆ

2. การวิจัยครั้งนี้ ไม่ศึกษาถึงตัวแปรอื่น เช่น เพศ และสติปัญญาของนักเรียน และในระหว่างการวิจัยถ้ามีเหตุการณ์อื่น ๆ มารบกวน เช่น การประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ เกี่ยวกับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ไม่ถือว่ามิผลต่อการวิจัย

สมมติฐานของการวิจัย

สมน อมรวิวัฒน์ (2526) มีแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับมโนทัศน์ทางจริยธรรมว่า ถ้าครูจริยศึกษาสามารถสร้างมโนทัศน์ทางศีลธรรมแก่นักเรียนได้ดีแล้ว ย่อมทำให้นักเรียนมี เจตคติที่ถูกต้องในการปฏิบัติตามหลักธรรมของศีลธรรมเพราะมโนทัศน์ (concept) คือ ความคิด ความเข้าใจจากการรับรู้ประสบการณ์ ทำให้บุคคลสามารถใช้เหตุผล มาจำแนก สัมพันธ์และรวบรวม สรุปรูปเป็นรูปลักษณะของสาระและแนวทางของการปฏิบัติ รวมถึงความ

รู้สึกอันเกิดจากการปฏิบัตินั้น มโนทัศน์จึงเป็นพื้นฐานของเจตคตินำไปสู่พฤติกรรมของบุคคล นอกจากนี้ เพียเจท์ (Piaget) และ โคลเบิร์ก (Kohlberg) เชื่อว่า จริยธรรมของเด็ก จะเจริญขึ้นตามความสามารถทางด้านความรู้ ความคิด และสติปัญญา (ดวงเดือน พันธมนาวิน, 2524)

ปรัชญาการศึกษาของ เปาโล แฟร์ กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองด้วยการ แลกเปลี่ยนเจตคติซึ่งกันและกัน ทำให้นักศึกษาเกิดความตระหนักในปัญหาและการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง และในการเปลี่ยนแปลงความรู้และเจตคติของบุคคลนั้นเป็นส่วนประกอบสำคัญที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่คงทนถาวร (เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2530 และ ประภาเพ็ญ สุวรรณ, 2526)

จากแนวคิดที่กล่าวมา จะเป็นแนวทางในการสร้างมโนทัศน์ทางจริยธรรมให้แก่ผู้เรียน โดยผู้วิจัยตระหนักถึงลักษณะการเรียนรู้ด้วยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดการตระหนักในปัญหาและการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองซึ่งมีผลต่อการสร้างแนวคิด เจตติ ค่านิยม อันพึงประสงค์ให้นักเรียนเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ขึ้น รวมทั้งเป็นแนวทางนำความคิดในการดำเนินชีวิตที่มีหลักการ มีความประพฤติซึ่งแสดงออกถูกต้องดีงาม รู้จักการตัดสินใจผิดถูกอย่างมีหลักเกณฑ์ ด้วยความสำคัญและเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานของการวิจัยว่า

1. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนโดยการเรียนการสอนแบบมโนธรรมสำนึกเรื่องเกี่ยวกับมโนทัศน์ทางจริยธรรม 8 ด้าน คือ ด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านการสร้างวินัยในตนเอง ด้านความอดทนอดกลั้น ด้านความกตัญญูกตเวที ด้านความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว ด้านความไม่เห็นแก่ตัว และด้านความเมตตากรุณา จะสามารถพัฒนามโนทัศน์ทางจริยธรรมได้ตามเกณฑ์มาตรฐาน ร้อยละ 80
2. คะแนนแบบวัดมโนทัศน์ทางจริยธรรมก่อนการทดลอง และหลังการทดลอง แตกต่างกัน

ความจำกัดของการวิจัย

การนำวิธีการของ เปาโล แฟร์ มาสร้างการเรียนการสอนแบบมโนธรรมสำนึก สำหรับใช้สอนในการวิจัยครั้งนี้เป็นการปรับวิธีการให้เหมาะสมกับลักษณะโครงสร้างทาง

วัฒนธรรมของไทยแตกต่างจากประเทศในโลกที่สาม ซึ่งเป็นต้นกำเนิดการศึกษาแบบเฮาโล แฟร์ ดังนั้น แนวคิดที่เป็นแม่บท (Generative Themes) ที่ใช้ในการเรียนการสอนในการวิจัยครั้งนี้ จึงมุ่งสนองเฉพาะเนื้อหาจากกลุ่มสร้าง เสริมลักษณะนิสัยเน้นมโนทัศน์ของความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต การสร้างวินัยในตนเอง ความอดทนอดกลั้น ความกตัญญูกตเวทิตะ ความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว ความไม่เห็นแก่ตัวและความเมตตากรุณาแทนแนวคิดที่เป็นแม่บทซึ่งสร้างจากความโกรธในความขัดแย้งตามวิธีการของ เฮาโล แฟร์ ซึ่งนำปัญหาความขัดแย้งในสังคมมาเป็นเนื้อหาสำหรับการสอน ส่วนแนวคิดที่เป็นแม่บทที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นนั้น นำปัญหาความเป็นจริงในสังคม ทางด้านปัญหาทางจริยธรรม สัมพันธ์กับเนื้อหาของวิชาจริยศึกษามาเป็นเนื้อหาบทเรียน โดยมุ่งให้ผู้เรียนได้รู้จักวิธีการแก้ปัญหาในชีวิตจริง

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. มโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หมายถึง ความรู้ความเข้าใจที่ได้รับจากการเรียนรู้จากการเรียนการสอนในคุณธรรมของมโนทัศน์ทางจริยธรรมด้านความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต การสร้างวินัยในตนเอง ความอดทนอดกลั้น ความกตัญญูกตเวทิตะ ความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว ความไม่เห็นแก่ตัว และความเมตตากรุณา ซึ่งสามารถวัดได้จากความสามารถในการทำแบบวัดมโนทัศน์ทางจริยธรรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น
2. การพัฒนามโนทัศน์ทางจริยธรรม หมายถึง การที่นักเรียนสามารถทำแบบวัดมโนทัศน์ทางจริยธรรมได้เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 80 หลังจากที่เรียนด้วยการเรียนการสอนแบบมโนธรรมสำนึก
3. การเรียนการสอนแบบมโนธรรมสำนึก หมายถึง การเรียนการสอนที่สร้างขึ้นจากการสนทนาระหว่างผู้เรียนและผู้สอน หัวใจสำคัญของการเรียนการสอนแบบมโนธรรมสำนึกคือ การให้ผู้เรียนมีอิสระในการอภิปราย และแสดงความคิดเห็นในการแก้ปัญหาและแสวงหาคำตอบจากการขบคิดจนเกิดความสำนึกของผู้เรียนเอง โดยคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงในสังคม มีลำดับขั้นของการจัดการเรียนการสอน ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ขั้น คือ ขั้นที่ 1 ขั้นนำ (codification) ขั้นที่ 2 ขั้นกิจกรรม เราให้คิด ขั้นที่ 3 decoding ขั้นที่ 4 ขั้นสรุปบทเรียน ขั้นที่ 5 ขั้นวัดและประเมินผล

4. มโนธรรมสำนึก หมายถึง จิตสำนึกในระดับที่สามตามแนวคิดในปรัชญาการศึกษาของ เปาโล แฟร์ ซึ่งหมายถึง นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงจากเพียงการรับรู้ข่าวสารมาสู่การเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิด มีการวิพากษ์วิจารณ์ และตระหนักถึงปัญหาในเรื่องมโนทัศน์ทางจริยธรรม 8 ด้าน คือด้าน ความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านการสร้างวินัยในตนเอง ด้านความอดทนอดกลั้น ด้านความกตัญญูกตเวที ด้านความละเอียด และเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว ด้านความไม่เห็นแก่ตัว และด้านความเมตตากรุณา

5. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หมายถึง นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งกำลังเรียนภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2534 ของโรงเรียนทิวไผ่งาม กรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

6. คำหลัก หมายถึง คำสำคัญของบทเรียนแต่ละบทเรียน ซึ่งเป็นหัวใจของการเรียนการสอนในเรื่องนั้น ๆ ไปสู่เนื้อหาบทเรียนในด้านจริยธรรม อันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียน จากคำหลักแต่ละคำสามารถนำไปใช้ในการแต่งประโยค คำขวัญ สุภาษิต นิทาน เรื่องความ บทความ การโฆษณา และเพลงได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้แผนการเรียนการสอนแบบมโนธรรมสำนึก เพื่อพัฒนามโนทัศน์ทางจริยธรรม
2. ได้แนวทางในการปรับปรุงการสอนจริยศึกษาให้ได้ผลดีในโอกาสต่อไป